

В І Д Г У К**офіційного опонента на дисертаційну роботу****Терлюка Івана Ярославовича**

**на тему: «Українська національна державність: формування державно-правової традиції (друга половина XVI – початок XX ст.)»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук
за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права;
історія політичних і правових учень**

Обґрунтування вибору теми дослідження. В умовах побудови демократичної, правової та соціальної української держави виникає питання пошуку оптимальних шляхів вирішення такого завдання. Сьогодні склалася ситуація, коли наша країна декларує європейські цінності та проводить їх практичну реалізацію. З іншого боку, – демонструє хитання та непослідовність у їхньому впровадженні й розвитку. Наслідком такої ситуації є та обставина, що значна частина українців не довіряє політичній еліті, перебуває у пошуку орієнтирів державницьких цілей та сил, здатних ті цілі втілити в життя. В таких умовах суспільство висловлює думку стосовно нагальної необхідності розробки нової української національної ідеї. Цей процес проходить в умовах гострої боротьби різних політичних кіл, що потребує «перезавантаження» України як держави «молодої демократії».

З метою вирішення зазначених проблем необхідно провести всебічне дослідження української національної державності, довкола якого йдуть постійні дебати, які зумовлюються різними підходами до його трактування. На ці складні проблеми впливає гібридна війна, яку веде Російська Федерація, одним з напрямком якої є ідеологічний наступ на українську національну державність. Північний сусід створив систему наукових центрів, які займаються перекручуванням історії держави та права України, замовчують багато фактів та тенденційно викладають правові документи. Тому дисертаційна робота І.Я. Терлюка є актуальною, з причини того, що дає

змогу усвідомити сутнісні суспільні цінності, в часі закладення основ української нації та національної державності. Така розробка має виключне важливе значення для сучасних українців, українського суспільства, т.я. лежать в основі національної державно-правової традиції, яка є результатом історичної спадкоємності процесу створення української нації та держави.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана в межах науково-дослідної теми кафедри теорії та історії держави і права, конституційного та міжнародного права Львівського державного університету внутрішніх справ на 2016–2019 рр. «Держава і право: філософсько-правовий та теоретико-історичний виміри» (державний реєстраційний № 0116U004758), а також – науково-дослідної теми кафедри історії держави і права Навчально-наукового інституту права і психології Національного університету «Львівська політехніка» на 2014–2018 рр. «Історико-правові засади українського державотворення: інституційні та ідеологічні аспекти» (державний реєстраційний № 0114U005463).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації базується, насамперед, на методологічно та науково обґрунтованій її структуризації, аргументації запропонованих пропозицій та висновків. Структура відповідає меті та завданням дослідження, дозволяє послідовно розглянути проблеми, визначені автором. Робота складається із вступу, п'яти розділів, нерозривно пов'язаних між собою, висновків, списку використаних джерел. Дисертація відрізняється логічною побудовою, з причини того, що в ній послідовно розглядається: феномен нації та національної державності; доктрина козацького державотворення; конструкти й фактори модерного українського націо-генезу.

Результати дисертаційного дослідження є обґрунтованими, оскільки отримані завдяки використанню значного числа наукових джерел, належному опрацюванню нормативної основи дослідження. Так, автором розглянуто нормативно-правові акти, які видавалися в часи української

революції 1917-1921 рр., присвячені українському національному законодавству, військовому будівництву, розбудові судової системи та правоохоронних органів.

Методологічна основа дослідження позначена певними особливостями специфіки досліджуваної теми. По-перше, дослідження побудоване на національно-державницькій парадигмі, за якої держава розглядається як один з найважливіших засобів реалізації суверенітету народу. Українська національна державність досліджується в контексті формування національних традицій українського державотворення, які мають багатовікову історію. По-друге, дисертація ґрунтується на міждисциплінарному підході, що дає змогу застосування кількох взаємодоповнюваних наукових підходів – цивілізаційного, системного та синергетичного. Така методологія стала важливим інструментом вивчення різних аспектів предмету дослідження та дала змогу використати досягнення низки суміжних з теорією та історією держави і права наук. Дисертанту вдалося достатньо ефективно застосувати понятійно-категоріальний апарат філософії права, конституційного права, теоретичної соціології, психології та політології. Використання у дисертації принципу поліметодологізму дало змогу здійснити комплексний аналіз предмета дослідження, його характерних рис та особливостей. По-третє, дисертаційна робота виконана на загальнонаукових принципах: системності, історизму та об'єктивності, комплексності, всебічного дослідження проблеми та моделювання. Усі названі принципи у роботі реалізовувалися через застосування в ході дослідження комплексу наукових методів – загальних, загальнонаукових або філософських та спеціально-наукових та спеціально-юридичних. Їх використання у сукупності забезпечило обґрунтованість і достовірність результатів дисертаційної роботи. Обґрунтуванню обраних методів присвячено окремий підрозділ дисертаційного дослідження.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукова новизна одержаних результатів

полягає у тому, що дисертація є першим у вітчизняній юридичній науці комплексним історико-правовим дослідженням української національної державності в контексті формування національної державно-правової традиції, яке виконано на широкому часовому інтервалі – від витоків у добу Раннього Нового часу і до перших спроб реалізації з початком Новітньої доби в історії. У роботі сформульовано і обґрунтовано низку концептуальних положень, узагальнень та висновків, які відповідають критеріям наукової новизни.

1. До новизни дисертаційного дослідження належить історико-правова концепція української національної державності як процесу вироблення національної державно-правової традиції, в основі якої лежать константи спільних для усіх соціальних груп народу цінностей;

2. Новизною відзначається також теоретико-правовий та історико-правовий зміст понять «держава» і «державність» в контексті українського (національного) державотворення; власне розуміння понять «державність», «національна державність» і «державотворення»; нерівнозначність понять «українська державність» і «українська національна державність»; змістове значення понять «державно-правова традиція», «національна державно-правова традиція», «українська національна державно-правова традиція».

3. Вперше доведено іманентність ціннісних констант української національної державно-правової традиції, їх базисність для розуміння національної ідеї, притаманної усім етапам розвитку української державності; обґрунтовано власну візію початку націогенезу – появи національної державності й визначено час – остання третина XVI – перша половина XVII ст. – початку українського націогенезу – закладення основ української нації й національної державно-правової традиції;

4. Новою є здійснена дисертантом розробка сутнісних засад української національної державно-правової традиції в контексті розгляду українського націогенезу; проаналізовано політико-правові ідеї, форми та особливості розвитку української національної державності раннього Нового

часу в контексті формування української національної державно-правової традиції; досліджено зміст (природу) українського конституціоналізму козацької доби як вияву національної державно-правової традиції.

5. Вперше надано оцінку місця і ролі козацтва в процесі розробки основ української національної державно-правової традиції.

6. Виявлено ознаки звернення до витоків національної державно-правової традиції у законодавчій діяльності українських національних державних формацій 1917–1921 рр. у сфері розбудови судової системи, правоохоронних органів, військового будівництва та становлення українського національного законодавства.

Повнота викладу наукових положень. Усі ключові висновки дисертації й основна аргументація щодо їх обґрунтування знайшли відображення у 2 монографіях, 37 одноосібних наукових статей, з них 25 – у наукових фахових виданнях України; 3 – у наукових періодичних виданнях інших держав. Додатково результати дослідження відображають 9 наукових статей, а також 10 навчальних посібників та науково-популярних видань. Апробацію матеріалів дисертації засвідчують опубліковані тези та матеріали численних конференцій за участю здобувача. Зміст автореферату відображає структуру дисертації та відповідає основним її положенням.

Теоретичне та практичне значення результатів дослідження. Основні теоретичні положення дисертації є внеском автора у процес сучасного українського державотворення:

у правотворчій сфері як теоретичний матеріал для вдосконалення правових норм, спрямованих на урегулювання суспільних та національних відносин в державі, та визначення загальної спрямованості державної правової політики при підготовці й прийнятті відповідних нормативних актів;

у правозастосуванні – для удосконалення та розширення форм і методів забезпечення демократичного розвитку державного ладу України,

його гарантування, прорахуванні ризиків ігнорування особливостей українського менталітету, його «обезличування»;

у науково-дослідницькій сфері – для подальшого науково-теоретичного опрацювання проблеми формування і розвитку ідеї українського національного державотворення, осмислення важливих історико-правових питань розвитку українського державотворчого процесу з метою створення необхідного наукового підґрунтя для інших перспективних досліджень, головними результатами яких мають стати розробки теоретико-правової моделі української національної держави й створення для цього необхідної теоретичної бази;

у навчально-методичному процесі як теоретичний та ілюстративний матеріал для підготовки підручників, навчальних посібників, при розробці навчальних програм та методичних рекомендацій, а також при проведенні лекційних та семінарських занять з низки навчальних дисциплін: «Теорія держави і права», «Історія держави і права України», «Історія української політико-правової думки», «Історії учень про державу і право», «Конституційне право України» тощо. Зокрема, отримані результати дослідження використовуються у навчально-методичному процесі Львівського державного університету внутрішніх справ (*акт впровадження від 24 січня 2019 р.*). Результати власних наукових здобутків нині автор широко використовує у викладацькій діяльності у Навчально-науковому інституті права і психології НУ «Львівська політехніка» – і в ході викладання нормативних історико-правових дисциплін за програмою бакалаврату для студентів-правників, і для авторського навчального курсу «Доктрина українського конституціоналізму: формування національної державно-правової традиції», розробленого для студентів другого (магістерського) освітнього рівня.

Дискусійні положення дисертаційного дослідження та зауваження до нього

Незважаючи на безсумнівну новизну, актуальність, високий науково-теоретичний та практичний рівень та значущість дисертаційного дослідження І.Я. Терлюка, необхідно зупинитися на деяких його положеннях, що потребують додаткового обґрунтування чи уточнення під час захисту або у подальшому стати предметом подальших наукових розвідок.

1. У підрозділі 2.2 (с. 128) автор пише, що вважає праці з конституційно-правової проблематики за авторством Миколи Чубатого та Костя Костіва – цитую: «До певної міри знаковими». Як зрозуміти даний підхід та у чому полягає їх знаковість?

2. Дисертант поставив перед собою завдання розглянути місце і роль козацтва у формуванні нової «козацької» української нації, проте у тексті дисертаційної роботи ця проблема «розпорошена» по декількох підрозділах. Тому, при захисті дисертант повинен зібрати інформацію по даній проблемі, з метою надання оцінки козацтву у процесі формування української нації.

3. У підрозділі 1.3, характеризуючи теоретичні аспекти держави і державності, дисертант називає державотворення доби Козаччини «Козацькою державністю». Проте у розділі 3: «Доктрина козацького державотворення – політико-правові ідеї української національної державності раннього Нового часу» часто використовує термін «Козацька держава» (див. напр., сс. 168, 188, 189, 190 та ін.), що вимагає свого висвітлення.

4. Вважаємо, що потребує додаткової аргументації теза дисертанта стосовно впливу Т. Шевченка на процеси формування українського націогенезу.

5. У розділі 5 автор усіляко підкреслює різновекторність політики розбудови держави в ЗУНР, в порівнянні з державними формаціями УНР. Така точка зору потребує більш детального порівняльного аналізу їх

політики, конституційного законодавства, право на громадянство, розбудови владних інституцій тощо.

6. Під час захисту дисертантом необхідно більш детально викласти шляхи протидії російській антиукраїнській ідеології, яка направлена на доведення тез стосовно відсутності в Україні власної державності. Доцільно навести приклади імперських нормативно-правових актів, направлених на знищення української державності.

Утім, викладені зауваження не впливають принципово на високу оцінку дисертаційного дослідження.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам. Дисертація І.Ф. Терлюка є завершеним, самостійним науковим дослідженням, що містить рекомендації щодо практичного використання в національному конституційному законодавстві.

Таким чином, дисертація на тему «Українська національна державність: формування державно-правової традиції (друга половина XVI – початок XX ст.)» виконана на належному науково-теоретичному рівні, відповідає вимогам Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а його автор – Іван Ярославович Терлюк заслуговує присудження йому наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

Офіційний опонент –

**доктор юридичних наук, професор,
завідувач лабораторією боротьби
з наркозлочинністю**

**Одеського державного
університету внутрішніх справ**

Б.В. Кіндюк

Підпис професора Б.В. Кіндюка засвідчую «   » _____

Казахьт Республикасының Ішкі Іштері Министрлігі